

PÍSEŇ ZIMNÍHO SLUNOV RATU

Světlo a Moudrost Života Jasu,

Svaroga na stráží všemu, co překáží –

Světlo a Pravdu do Nových Časů,

Peruna na stráží všemu, co překáží –

Světlo a Lásku všem našim dnům,

Dažboga, Koladu, Mír Slovanům –

Dažboga, Koladu Mír Slovanům !

Napsala Natali

Slavnosti zrození

Zimní slunovrat je určitě důvodem k radosti a oslavám. Možná si pomyslíte – v dnešní době ale máme v období slunovratu „na práci“ něco úplně jiného – slavíme přece Vánoce! Svátek, který se Sluncem nemá nic společného...

Není to tak úplně pravda. Vánoce – druhý nejvýznamnější křesťanský svátek – jsou oslavou zrození – v té době (25. prosince) se údajně narodil Ježíš Kristus. Alespoň to tak vypočítali křesťanští teologové, žijící ve 3. století. První písemná zmínka o oslavách narození Páně pochází z roku 336 („Depositio Martyrum“) a 354 (Filokallův kalendář). Všeobecně se ale Vánoce v křesťanské církvi slaví až od 7. století. **A co se slavilo předtím, v dobách, kdy ještě křesťanská církev neměla takovou moc? Zrození Slunce.** A to nejen „u nás“, ale i jinde ve světě – u amerických indiánů, v Asii atd. Staří Řekové slavili zrození boha Slunce Héliá, Římané měli Saturnálie – svátek původně zasvěcený etruskému otci bohů, Saturnovi. V roce 274 římský císař Aurelián stanovil jako **datum oslav zimního slunovratu 25. prosinec - den natalis solis invicti - den Zrození nepřemožitelného Slunce.**

Také Slované měli ve svém panteonu **sluneční bohy - Svaroga**, „boha nebeského světla, přemožitele tmy a chaosu“, **Dažboga**, „boha Slunce“ a **Svarožice** – „boha ohně“. A také v jejich „kalendáři oslav“ měly slunovraty

významné místo. Bohužel, neexistuje dnes mnoho pramenů, ze kterých by bylo možné průběh těchto oslav spolehlivě zrekonstruovat. Zdrojem informací jsou až středověké církevní zákazy a etnografický materiál nasbíraný od 19. století. Možná vás ale překvapí, že určité typické prvky, které si s oslavami Vánoc i v dnešní době spojujeme, pocházejí právě z těchto pradávných, předkřesťanských obřadů a rituálů...

Hody? Koleda? Kračun?

Jak vlastně naši staří slovanští prapředci tento svátek nazývali? Leccos se dá odhadnout z toho, jak jsou „Vánoce“ dodnes nazývány v ostatních slovanských jazycích. (S Češtinou ani Slovenštinou si nepomůžeme – přejali jsme název z německého Weihnachts – svatá noc.) Najdeme například hornolužickosrbské „hody“, dolnolužickosrbské „gódy“, či kašubské „godë“. To nám ale moc nepomůže, protože **praslovanské „god“ znamenalo svátek obecně**.

O něco vyšší vypovídací hodnotu má **slovinské označení „božič“** nebo chorvatské a srbské „božić“, které označuje narození „mladého boha“. Běloruské „koljady“ a bulharská „koleda“ jsou také předkřesťanského původu (z latinského Kalendae – označujícího první den v každém měsíci) – zmínky o koledě u Slovanů jsou už v Euchologiu synajském z 9. století. Slovo „koleda“ nejspíš v určité době na celém slovanském území vytlačilo původní název slavností zimního slunovratu.

To pravděpodobně nejstarší označení se ale zachovalo v jazycích neslovanských. Maďari totiž dodnes slaví „karácsony“ a Rumuni „crăciun“. Zdá se, že tento název přejali z **praslovanského „kračun“** – mimochodem tento název Vánoc se uchoval na Slovensku v okolí Detvy. Slovo kračun se dochovalo i v jiných jazycích – ale jeho původní význam se zúžil pouze na určité atributy s oslavami související – na Podkarpatské Rusi tak říkají obřadnímu chlebu, pečenému na Štědrý den, Bělorusové démonovi smrti, Bulhaři a Makedonci tak nazývají poleno, kladené na Štědrý večer na oheň. Co přesně toto slovo znamená, není jisté. Výklad, že se jednalo o nejkratší den v roce, jazykovědci nepřijímají.

Nebezpečná noc

Ze zmiňovaných církevních zákazů je možné průběh oslav rekonstruovat alespoň částečně. Zcela jistě souvisely s uctíváním nejvyššího a nejstaršího slovanského boha – Svaroga. Ten měl syna Dažboga, boha Slunce. Dažbog se o zimním slunovratu jako dítě rodí, během jara dospívá, o letním slunovratu nabude vrcholné síly a začíná postupně stárnout, až o zimním slunovratu umírá. Co se ale děje mezi jeho úmrtím a narozením, v době, kdy je pozemský svět bez jeho ochrany? Tehdy na světě nastává chaos, mizí hranice mezi světem a podsvětím a mohou se k nám dostat nebezpečné bytosti, běsi a čerti. V noci chodí po světě upíři, vlkodlaci a víly. Kromě toho můžete potkat i duše svých zemřelých předků.

Jak tomuto chaosu zabránit? Slované k tomu měli spolehlivý prostředek...

Oheň

Také si neumíte představit Vánoce bez zapálených svíček? Jejich mihotavé plápolající světlo dnes sotva nahradí elektrické žárovky, i kdybyste jimi měli omotaný celý dům od střechy až po základy. **Element ohně byl nejdůležitějším prvkem, který oslavy zimního slunovratu provázel.** Měl nejen funkci symbolickou, ale zejména ochrannou. Zapaloval se při západu Slunce (do sebe vstřebal poslední zbytek Dažbogovy síly) a musel hořet celou noc. Nebyl to žádný malý ohýnek, rozdělávala se pořádná „vatra“, u které se sešla celá vesnice. (To bylo později trnem v oku církvi – takže se ohně zmenšovaly a „přenášely“ pod střechu – odtud zvyk zapalování svíček.)

Nechodilo se spát, ale celou noc se bdělo u ohně – na jediném bezpečném místě. Od jižních Slovanů známe tento obyčej: hospodář odešel už za svítání na Štědrý den do lesa a zde odsekl speciální poleno – tzv. badnjak (nebo bádnik) – jeho název je odvozen od slovesa „bdíti“ a souvisí právě se zvykem hlídat oheň celou noc. (Štědrý den nazývají Badnji dan.) Sekání „badnika“ předcházely různé magické praktiky – např. ho posypali ho obilím, polévali mlékem nebo vínem, mazali medem. Kmen se směl porážet jen z jedné strany (na druhé se pouze udeřil sekrou), nesměl padnout na jiný strom – to znamenalo neštěstí – ale musel směřovat k východu apod. Nejčastěji se jednalo o dubové dřevo, ale mohlo být i jiné (např. hruška). Poleno se doneslo domů a

zapalováno bylo až za soumraku. Pravděpodobně „badnik“ symbolizoval starý rok nebo Dažbogův idol.

Slavnostní večeře

Po zapálení svátečního ohně začala večeře. Během slavnostního přípitku k ní byly pozvány i duše zemřelých předků. Na stůl bylo sneseno co nejvíce postních (nemasitých) jídel – lišila se podle krajových zvyklostí. Nesměla ale chybět jablka (symbolizující zdraví), ořechy (symbol hojnosti) a česnek (s ochrannými účinky). Hlavní roli mělo pečivo – podávalo se hned po přípitku a rozděloval ho hospodář. Nejčastěji se jednalo o chléb, později ho nahradila vánočka (calta, húska) nebo speciální kulatá oplatka či koláč – ve tvaru slunečního disku. Bývaly zdobeny svastikou nebo křížem v kruhu. Pečivo se dělilo na tolik částí, kolik bylo členů domácnosti (včetně předků).

Prvkem, společným pro celý staroslovanský svět, je motiv slámy. Dávala se na podlahu nebo na stůl, kde byla urovnána do tvaru kříže. V Rusku se na stůl sypalo obilí do tvaru kruhu.

Magické praktiky

Nejdelší noc v roce ale měla i svou další stránku - byla kouzelná. Země se otvírala a vydávala své poklady, skály pukaly, kapradí rozkvétalo, pod sněhem kvetly louky a stromy plodily ovoce, divoká zvířata se budila ze zimního spánku a ta domácí mluvila lidskou řečí. Ze studny jste si mohli nabrat medovinu nebo víno, koryty řek proudilo zlato a stříbro.

A aby těch zázraků nebylo málo – **člověk mohl nahlédnout do budoucnosti.** Takže se věštilo – a to jak při večeři samotné, tak po ní. Louskaly se ořechy (zdravé jádro znamenalo zdraví a hojnost, poškozené nebo vysušené nemoc, bídu či dokonce smrt), krájelo se jablko apod. Svobodné dívky mohly ve studni uvidět obraz svého budoucího ženicha (což, koneckonců, známe z poezie K. J. Erbena).

Koledování

Tento zvyk patří k těm nejstarším. Vznikl tak, že se mladí muži přestrojili za zvířata nebo si navlékli různé jiné strašidelné masky na obličej, vyrobené z kůry, dřeva nebo kůže. Jejich smyslem bylo zahnat běsy a demony a ochránit před nimi ostatní lidi. Někdy se převlékali za ženy (aby je strašidla nepoznala). Zajímavé je, že několik dní před koledou museli dodržovat sexuální půst.

Ve skupinách obcházeli domy, zpívali koledy, hráli různé scénky a přáli domácnostem úrodu a štěstí. Od hospodyně za to dostali dary (jídlo a pití, popř. peníze).

Koledovalo se od Štědrého dne až do Tří králů (chaos v přírodě mohl trvat až do té doby).

Zrození Božice

První sluneční paprsky následujícího dne a kokrhání kohouta oznamovalo znovuzrození Dažboga (či Božice). Prvním rituálním pokrmem toho dne byla snídaně – např. v Srbsku to byla nekvašená pšeničná placka z bílé mouky – „čestnica“, která měla prý symbolizovat plenkou nově narozeného boha. Ta se opět obřadně lámala a rozdělovala.

K obědu se peklo starobylé posvátné zvíře – prase. Odtud pravděpodobně pochází rčení o nutnosti se na Štědrý den postít, aby pak uviděl „zlaté prasátko“. „Kulaté“ prasátko navíc symbolizuje zářivé slunce – Dažboga – který opět šplhá na oblohu.

Ze slavnostního oběda nepřišlo nic nazbyt – kosti z tohoto prasete byly totiž také obdařeny kouzelnou mocí – prý když se jimi chlapec dotkl vyvoleného děvčete, zaručeně uspěl.

Slavilo se až do Tří králů (6. ledna). Po celou tuto dobu byl zakázán sexuální styk a také domácí (ženské) práce (Boží matka se musela zotavit po porodu). Poté se vrátil do světa pořádek a na dveře domů se malovaly ochranné kříže.

Zdroj: www.e-stredovek.cz/view.php?cisloclanku=2007120002

Sdílet